

MMM/MANE - MAKERA

MONIPAIKKAISUUS, PAIKKARIIPPUMATTOMUUS JA MAASEUDUN TIETOTALOUS (MATTI)

Loppuraportti 20.1.2023

Sari Rannanpää, MDI • Samuli Manu, MDI • Henrika Ruokonen, MDI
Rasmus Aro, MDI • Janne Sinerma, MDI
Jukka Teräs, Norrum • Eeva Turunen, Norrum

MDI

Aluekehittämisen konsulttitoimisto

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	3
1.1 Tausta	3
1.2 Tavoite	4
1.3 Aineistot ja menetelmät	4
1.4 Toteutus	4
2. MÄÄRITELMÄT	5
2.1 Mitä monipaikkaisuus tarkoittaa?	5
2.2 Monipaikkaisen työn määritelmät	6
3. MONIPAIKKAISEN JA PAIKKARIIPPUMATTOMAN TYÖN NYKYTILA	8
4. TIETOTALOUDEN NYKYTILA MAASEUDULLA	9
5. TIETOTALOUDEN TULEVAISUUS MAASEUDULLA	9
6. MONIPAIKKAISEN JA PAIKKARIIPPUMATTOMAN TIETOTYÖN OHJAUSKEINOT	10
7. LÄHTEET	13

1. JOHDANTO

Tietotalous on perinteisesti ollut kaupunkiseutujen ilmiö osaavan työvoiman, erikoistuneiden yritysten, yliopistojen ja tutkimuslaitosten sekä niiden verkostoitumisen pohjalta syntyneiden innovaatioiden vuoksi. Monipaikkaisen ja paikkariippumattoman työn yleistyminen sekä koronapandemian mukanaan tuoman muuttoliikkeen osittainen kääntyminen pääkaupunkiseudulta kohti kehyskuntia ja pienempiä kaupunkiseutuja (MDI väestöennuste 2022) nähdään usein mahdollisuutena kehittää sekä Suomen alue- ja väestörakennetta että maaseudun elinkeinorakennetta. Toisaalta tietotalouden rakenteellisten tekijöiden (koulutettu ja osaava työvoima, moderni infrastruktuuri, tehokas innovaatiojärjestelmä sekä institutionaaliset tekijät) puuttuminen saattaa johtaa tilanteeseen, jossa “maaseutu asemoituu helposti paikkana, joka mahdollistaa lähinnä globaalin tietointensiivisen talouden avainosaajien asumista, työskentelyä ja elämistä koskevat elämäntapakokeilut sekä virkistäytymisen.” (Moisio 2021.) Sen sijaan, että maaseutu toimisi tietotyöläisten nukkumalähionä tai etätöyöpaikkana yksittäisille työntekijöille (nk. eksogeeninen kehitys), tulisi pohtia maaseudun mahdollisuuksia ja keinoja hyödyntää maaseudun tietotyöläisten potentiaalia ja tukea kestävyyssiirtymää edistävän, maaseutuspesifisen, tietotyön sekä tietotyöhön liittyvien innovaatioekosysteemien kehittymistä maaseudulla.

1.1. Tausta

Väestöltään ja elinkeinorakenteeltaan monipuoliset kaupunkiseudut ovat perinteisesti olleet tietotalouden ytimessä. Kaupungeissa on runsaasti osaavaa työvoimaa, erikoistuneita yrityksiä, yliopistoja sekä tutkimuslaitoksia, joiden verkostoituminen tukee innovaatioiden syntymistä (Koste ym. 2020). Kaupunkiseudut hyötyvät myös niin sanotuista kasaantumiseduista, jotka vaikuttavat erityisesti korkean osaamisen ja tietointensiivisten yritysten sijoittumiseen kaupunkiseuduille.

Myös osaamisvaatimusten ja toimijoiden läheisen sijainnin myötä koulutettu väestö on siirtynyt perinteisesti kasvukeskuksiin, mikä on entisestään polarisoinut aluekehitystä (Ritsilä & Ovaskainen 2001). Tämän lisäksi tietointensiiviseen talouteen tehdyt julkiset investoinnit ovat lisänneet tietotalouden sijoittumista kaupunkiin. Kaupungeissa sijaitsee usein yliopistoja ja ankkuriyrityksiä, jotka toimivat tietointensiivisen talouden ydinkentällä. Näin kaupungit vetävät puoleensa tietointensiivisen talouden tutkimus- ja kehitysaktiviteetteja sekä esimerkiksi tähän liittyviä rahoitus-, vakuutus-, ja konsultointitoimintaan liittyviä toimintoja. (Moisio 2018.)

Tietotalous ja sen luomat työpaikat ovat olleet haaste maaseudulle väestöpohjan, osaavan työvoiman, innovaatioekosysteemien sekä elinkeinorakenteen osalta. Korkean teknologian teollisuus sijoittuu tyypillisesti kaupunkialueille, kun taas maaseudulla elinkeinorakenne on ollut enemmän luonnonvarojen jalostukseen tai alkutuotantoon painottuvaa. Perustuotantoon ja pienimuotoiseen yritystoimintaan keskittyneet maaseutualueet ovat olleet tietotalouden näkökulmasta taloudellisesti epäedullisia, sillä maaseutuyritykset ovat pieniä ja kaukana tiedon tuotannon keskuksista (Virkkala & Storhammar 2003).

Maaseutupoliittisen kokonaisohjelman strategiassa maaseudun uutta tietointensiivistä taloutta on hahmoteltu myös kestävyuden ja tasa-arvon näkökulmasta. Uuden tietointensiivisen talouden on hahmotettu tähtäävän kaikkien ihmisten kohtuulliseen hyvinvointiin, ekologinen kestävyys huomioiden. (Kuhmonen ym. 2020, 25.) Maaseudun uusi tietotalous voidaan myös nähdä kokonaisvaltaisemmin. Siinä on kyse yleisesti arvonnäkökulmasta, eikä vain palveluiden tarjoamisesta. Esimerkiksi luonto ja aineettomat hyödykkeet kuten hiljaisuus ovat elämystalouden hyödykkeitä, jotka voidaan nähdä eräänlaisena tietotaloutena, joka kasvattaa alueellista elinvoimaa sekä hyvinvointia. (Kuhmonen ym. 2020.)

Tutkimuskirjallisuudessa onkin pohdittu, sijaitsevatko maaseudun yritysten tietolähteet pääasiassa kaupungeissa vai voiko myös maaseudulle syntyä tiedon lähteitä ja välittäjiä, jotka perustuvat paikalliseen tietoon. On esitetty, että on olemassa KIBS-yrityksiä ja niiden hyödyntämää tietoa ja että nämä yritykset ovat luonteeltaan ensisijaisesti urbaaneja, mutta tämän ohella on mahdollista, että myös maaseutualueille syntyy tietointensiivistä liiketoimintaa sekä tällaisen toiminnan tarvitsemaa tietoa. Perifeerisillä maaseutualueilla sijaitsevan tiedon tunnistaminen saattaa kuitenkin vaatia tiedon käsitteen kriittistä uudelleenarviointia. (vrt. Shearmur & Doloreus 2021.) Näin ollen kyse ei olisi ainoastaan urbaanin tietotalouden siirtämisestä maaseudulle vaan maaseudun lähtökohdista kummunneen, maaseutuspesifisen tietotalouden kehittymisestä.

Tutkimuksen lähtökohtana oli se, että maaseutu on haasteellinen ympäristö tietotaloudelle väestöpohjan, osaavan työvoiman, innovaatioekosysteemien sekä perustuotantoon ja pienimuotoiseen yritystoimintaan painottuneen elinkeinorakenteen vuoksi (Virkkala & Storhammar 2003). Sen sijaan politiikkatasolla tietotalous nähdään maaseudulla mahdollisuutena, erityisesti yhdistettynä etätööhön ja paikkariippumattomaan työhön.

1.2. Tavoite

Hankkeen päätavoitteena oli tuottaa tietoa monipaikkaisuuden ja paikkariippumattomuuden vaikutuksista maaseudun kestäväan tietotalouteen. Hankkeen tutkimusteemana oli maaseudun kestävä tietotalous, monipaikkaisuus sekä paikkariippumattomuus. Hankkeessa vastattiin tutkimuskysymyksiin: **Mitä vaikutuksia monipaikkaisuudella ja paikkariippumattomuuden kehityksellä on maaseudun kestäväan tietotalouteen? Millä keinoilla paikkariippumatonta yrittäjyyttä voitaisiin edistää?**

1.3 Aineistot ja menetelmät

Tutkimuksessa tehtiin kirjallisuuskatsaus ja käsitteiden määrittely sekä kattava katsaus tietotalouden nykytilasta maaseudulla tilastojen (Tilastokeskuksen erillisaineisto) kautta. (Aro ja Ruokonen 2022)

Monipaikkaisen ja paikkariippumattoman työn sekä tietotalouden merkitystä ja kehitystä maaseudulla kartoitettiin asiantuntijahaastatteluilla, sähköisellä kyselyllä kunnille, elinkeinoyhtiöille ja Leader-ryhmille, pohjoismaisen benchmark -tarkastelu (Teräs ja Turunen 2022) sekä kolmen tapaustutkimuksen kautta. Tapaustutkimuksissa tarkasteltiin erityyppisiä maaseutuja ja monipaikkaisuuden muotoja (etätö, etätöolomailu ja maallemuutto Kittilässä, etätö ja ulospendelöinti Vesilahdella sekä sisäänpendelöinti ja etätö Vieremällä). (Sinerma ym. 2022)

Monipaikkaisen tietotyön tulevaisuutta kartoitettiin skenaariotyöskentelyn avulla. Skenaarioiden pohjalla käytettiin kolmea tapausaluetta, ja näille laadittiin todennäköisiä tulevaisuuksia tulevaisuustyöskentelyn (asiantuntijatyöpaja sekä nuorisotyöpajat Lempäälässä ja Kittilässä) avulla. (Ruokonen 2023)

Keinoja monipaikkaisen ja paikkariippumattoman tietotyön edistämiseen maaseudulla kartoitettiin haastattelujen, dokumenttien sekä työpajan kautta.

1.4 Toteutus

Monipaikkaisuuden ja paikkariippumattomuuden vaikutukset maaseudun tietotalouteen (MATTI) -hankkeen toteutti Aluekehittämisen konsulttitoimisto MDI Public Oy alihankkijanaan Norrum Oy.

MDI:ltä työhön osallistuivat Sari Rannanpää (vastuullinen tutkija), Samuli Manu, Rasmus Aro, Henrika Ruokonen, Janne Sinerma ja Sebastian Hovi. Norrumilta työhön osallistuivat Jukka Teräs ja Eeva Turunen.

MATTI-hankkeen toteutusaika oli 15.8.2021–31.12.2022.

Hankkeen rahoitti maa- ja metsätalousministeriö maaseutupolitiikan neuvoston asettaman hankeryhmän esityksestä, Makeran valtakunnallisiin maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeisiin suunnatuista varoista.

2. Määritelmät

2.1 Mitä monipaikkaisuus tarkoittaa?

Monipaikkaisuudella tarkoitetaan yksinkertaisimmillaan sitä, että ihmisten elämä keskittyy entistä enemmän useampaan paikkaan sekä liikkumiseen ja vuorovaikutukseen näiden paikkojen välillä. (Rannanpää ym. 2022.) Monipaikkaisuus koostuu siis eri paikoissa tapahtuvasta asumisesta, työskentelystä, harrastamisesta ja liikkumisesta (Haukkala 2011). Monipaikkaisuus voi olla luonteeltaan pakotettua tai vapaaehtoista, ja monipaikkaisuuden ajalliset ja tilalliset rytmit vaihtelevat vahvasti eri monipaikkaisuuden muotojen perusteella. Monipaikkaisuus voi olla kestoaltaan lyhyttä tai pitkää ja alueellisesti suppeaa tai laajaa. Monipaikkaisuuden yhteydessä voidaan puhua myös merkityksellisten elinympäristöjen laajentumisesta sekä alueellisen vuorovaikutuksen lisääntymisestä (Haukkala 2011).

Monipaikkaisuuden muodoista kaikkein suurimpina ilmiöinä voidaan pitää työhön liittyvää monipaikkaisuutta, kuten etätyötä tai pendelöintiä, sekä vapaa-ajan monipaikkaisuutta, jolla tarkoitetaan vapaa-ajan asumista ja matkailua. Tämän lisäksi monipaikkaisuus voi tarkoittaa ainakin kausityötä, etähoivaa, etäomistusta, pakotettua monipaikkaisuutta, lasten vuoroasumista tai opiskeluun liittyvää monipaikkaisuutta. (Rannanpää ym. 2022.) Monipaikkaisuus ilmiönä on täten hyvin laaja ja pitää sisällään paljon erilaisia ja eri rytmisiä muotoja. Tässä työssä monipaikkaisuudella tarkoitetaan ennen kaikkea työhön liittyvää monipaikkaisuutta, kuten etätyötä ja pendelöintiä.

Monipaikkaisuus linkittyy vahvasti suuriin yhteiskunnallisiin kehityskulkuihin, kuten globalisaatioon, työmarkkinoiden joustavuuden lisääntymiseen, kotitalouksien vaurastumiseen sekä perherakenteiden muutokseen. Yleisesti voidaan todeta, että joustavuus sekä yksilön mahdollisuuksien lisääntyminen elämänvalintojen suhteen on mahdollistanut monipuolisemman ja moniulotteisemman elinpiirin monelle. Myös digitalisaatio ja digitaalisen toimintaympäristön vauhdikas kehittyminen ovat kiistatta vaikuttaneet monipaikkaisuuden realiteetteihin positiivisella tavalla. (Vihinen & Lehtonen 2020.)

Ilmiönä monipaikkaisuus ei ole uusi. Monipaikkaisuus on vaikuttanut suomalaisen toimintaympäristöön vuosikausia ja muokannut sekä elinympäristöjä että yhteiskunnan toimintoja nykyisenkaltaiseksi. Tästä huolimatta monipaikkaisuutta ei edelleenkään tunnisteta tarpeeksi kokonaisvaltaisesti tilastoinnissa ja päätöksenteossa. Virallisissa tilastoissa jokainen suomalainen kiinnitetään yhteen asuinpaikkaan riippumatta siitä, kuinka paljon aikaan hän viettää virallisessa asuinpaikassaan. Suomessa yksipaikkainen tilastointi on johtanut siihen, että väestötilastot eivät pysty luomaan tarpeeksi kattavaa kuvaa alueiden tosiasiallisesta käytöstä. (Vihinen & Lehtonen 2020.) Yksipaikkaisella tilastoinnilla on suoria vaikutuksia esimerkiksi päätöksentekoon ja suunnitteluun (Lehtonen 2019). Monipaikkaisuuden todellista laajuutta onkin tutkittu mm. Telian mobiilidatan (Rannanpää ym. 2022), Googlen mobiilidatan (Randall ym. 2022) tai sähkönkulutustietojen (Raun ym 2022) kautta.

Yksilön kannalta monipaikkaisuus tarkoittaa uudenlaisten paikkaidentiteettien sekä yhteisöllisten roolien syntymistä (Haukkala 2011). Monipaikkaisuudella on selvästi vaikutuksia sosiaaliseen todellisuuteemme ja

sen kautta syntyy uusia yhteisöllisyyden muotoja ja normeja. Monipaikkaisuuden sosiaalinen ulottuvuus on myös työnteon näkökulmasta tärkeää. On odotettavaa, että uusien yhteisöllisyyden mallien ja muotojen suhteen tullaan tulevaisuudessa etsimään parhaita käytäntöjä.

2.2 Monipaikkaisen työn määritelmät

Etä-, lähi- ja hybridityön määritelmät liittyvät työn tekemisen suhteeseen työnantajan toimipisteeseen. Etätyö on varsinaisen toimipisteen ulkopuolella sovitusti suoritettavaa työtä. Tilastokeskuksen määritelmän mukaan etätyön tekemisen paikkaa ei ole määritelty, vaan sitä voidaan tehdä kotoa, vapaa-ajan asunnolta, etätyöhubista, co-working-tilasta, kirjastosta, kahvilasta tai vaikka liikennevälineestä käsin (Tilastokeskus). Sen sijaan olennaista etätyölle on se, että sitä tehdään työsuhteessa, ja siten siihen sovelletaan lähtökohtaisesti kaikkia työsuhdetta koskevia lakeja ja sopimuksia. Lisäksi etätyölle on luontaista tietotekniikan käyttö sekä se, että työtä voisi luonteensa puolesta tehdä myös työpaikalta lähityönä, joka voidaan määritellä työskentelyksi työnantajan varsinaisessa toimipisteessä.

Viime vuosina kiinnostus hybridityötä eli lähityön ja etätyön yhdistelmää kohtaan on kasvanut. Hybridityön odotetaan vakiintuvan koronapandemian jälkeisenä aikana pysyväksi osaksi työkuulttuuria. Taulukossa 1 hahmotellaan lähi-, hybridi- ja etätyön sekä paikkariippumattoman työn eroja.

Kuva 1. Lähi-, hybridi- ja etätyön sekä paikkariippumattoman työn suhde toimipisteeseen.

		Työ tehdään toimipisteessä		
		Kyllä	Joskus	Ei
Toimipiste olemassa	Kyllä	lähityö	hybridityö	etätyö
	Ei	-	-	paikkariippumaton työ

Paikkariippumattomuudella tarkoitetaan ennen kaikkea aika- ja paikkasidonnaisuudesta irtaantunutta työnteoa, jota on mahdollista tehdä mistä tahansa sijainnista käsin. Paikkariippumaton työ eroaa etätyöstä siinä mielessä, että etätyö on varsinaisen toimipisteen ulkopuolella suoritettavaa työtä, kun taas paikkariippumaton työ ei ole sidottu mihinkään toimi- tai työpisteeseen (Kotavaara ym. 2020). Paikkariippumattoman työskentelyn taustalla on ajatus työnteon järjestämisestä kaikista tarkoituksenmukaisimmin, oli kyse sitten työn aika- tai paikkaulottuvuudesta. Paikkariippumattomuus lisää yksilön näkökulmasta monipaikkaisen asumisen ja vapaa-ajan vieton mahdollisuuksia. Tulevaisuudessa ihmisen elinpiirin jakautuminen eri paikkakuntien välillä on mahdollista uudella tavalla, kun ainakin osaa kaikesta työstä on mahdollista tehdä riippumattomasti paikasta ja ajasta (Kotavaara ym. 2020). Oma paikkariippumattoman työn tekijöiden ryhmänsä ovat ns. diginomadit, jotka yhdistävät paikkariippumattoman etätyön matkailuun (Hannonen 2021). Diginomadit ovat usein itsenäisiä työntekijöitä kuten freelancereita tai itsetyöllistettyjä.

Monipaikkaisen työn määritelmä ei ole täysin vakiintunut. Se voi, määritelmästä riippuen, tarkoittaa joko työskentelyä työnantajan eri toimipisteissä tai yhteiskäyttötiloissa (Määttä 2021) tai yleisesti digitaaliseksi muuttuneen työn järjestämistä niin, että työtä voi tehdä verkon yli useammasta eri paikasta (Pekonen ym.

2021). Ensimmäisessä määritelmässä monipaikkainen työ on itse asiassa lähityötä eri toimipisteissä, kun taas jälkimmäisessä määritelmässä monipaikkainen työ saattaa sisältää hybridi- ja etätöitä.

Monipaikkaisen ja paikkariippumattoman työn käsitteiden tarkentaminen ja puhunnan vakiinnuttaminen on tärkeää, jotta ilmiötä voidaan tarkastella analyttisesti ja jotta siitä voidaan kerätä tietoa.

2.3 Mitä tietotalous tarkoittaa?

Tietotaloudella tarkoitetaan viimeisten vuosikymmenien aikana muodostunutta talousjärjestelmän osaa, jossa tiedosta on syntynyt merkittävä tuotannon tekijä ja taloudellisen kasvun perusta (Virkkala & Storhammar 2004). Tietotalous perustuu yksinkertaisimmillaan tiedon hankintaan, tuottamiseen, levittämiseen sekä käyttöön taloudellisen tuottavuuden synnyttämiseksi ja talouskasvun aikaansaamiseksi. Tietotalouden perustana on nähty olevan koulutettu ja osaava työvoima, moderni infrastruktuuri, tehokas innovaatiojärjestelmä sekä institutionaaliset tekijät. Tietointensiivinen talous on myös usein ymmärretty teknologiaan ja teknologian kehittämiseen liittyvänä ilmiönä, joka parhaimmassa tapauksessa konkretisoituu kansantalouden voimakkaana kasvuna ja kansallisen kilpailukykyyn vahvistumisena (Moisio 2018). Teknologista murrosta ja teknologioiden kehittymistä voidaan pitää tietotalouden muodostumisen yhtenä keskeisimpänä tekijänä, joka on luonut tietotalouden toiminnalle vaadittavan infrastruktuurin.

On kuitenkin huomionarvoista, että tietotaloudessa tieto ei perustu aina teknologiaan, vaan tietotalous voi olla myös taiteellista tai esteettistä erilaisissa ilmenemismuodoissa (Virkkala & Storhammar 2004). Tietotalouden käsitettä onkin kritisoitu liiallisesta yksioikaisuudesta. Tietotaloutta on mahdollista tulkita myös eräänlaisena oppivana taloutena, jossa korostetaan tiedon käsittelyn sijaan oppimista ja kykyä vastata muuttuviin tilanteisiin ja ongelmiin (Lundvall & Borrás 1998). Toisin sanoen oppivassa taloudessa tieto ei ole itseisarvo ja resurssi, vaan kyky käsitellä ja hyödyntää tietoa alati muuttuvissa tilanteissa on kaikkein keskeisintä.

Tietotalous perustuu vahvasti tietotyöhön, jolla tarkoitetaan työtä, joka perustuu informaation käsittelyyn, ongelmanratkaisuun sekä tiedon tuottamiseen. Näin ollen tietotyössä tieto on sekä työskentelyn väline että työn lopputulos. Tietotyölle on usein ominaista riippumattomuus paikasta ja ajasta, mikä tarjoaa tietotyön tekoon joustavuutta. Tietotyön yhteydessä paikan ja ajan ulottuvuuden hämärtyminen kietovat työskentelyn usein kokonaisvaltaisesti osaksi ihmisen ajankäyttöä ja päivittäistä rytmiä. (Suutari 2009.) Ajasta ja paikasta riippumattomalla työllä on yksilön kannalta monenlaisia vaikutuksia.

Tietotyöllä työn muotona on potentiaalia muuttaa koko työn ja työuran luonnetta. Tietotyöläisten piirteiksi on kuvattu esimerkiksi tieto- ja viestintätekniikkaan nojaava työ, korkea koulutustaso sekä autonomisuus (Ojala & Pyöriä 2017). Tietotyöhön liitetään myös ajatukset aiempaa syvemmän ja henkilökohtaisemman panoksen vaatimuksesta sekä työn pirstaloitumisesta (Koivunen ym. 2018).

On tärkeää tuoda esille, että tietotyötä ei voida suoraan rinnastaa esimerkiksi etätöihin. Tietotyöllä viitataan erityisesti tiedon kanssa työskentelyyn, tiedon käsittelyyn ja tuottamiseen, kun taas etätöillä viitataan tapaan järjestää työskentely työn keskuspaikan ulkopuolelle (Lemetyinen 2002). Tietotyö voi siis olla etätöitä, mutta etätöitä ei lähtökohtaisesti tarkoita tietotyötä.

Tietotyön kokonaisuuden empiiristä tarkastelua vaikeuttaa se, että esimerkiksi TOL2008-luokitus pystyy kuvaamaan ilmiötä vain osittain. On tiedossa, että kaikki luokituksen mukaisilla tietotyöaloilla tehty työ ei ole varsinaista tietotyötä ja että myös tietotyöluokituksen ulkopuolisilla aloilla tehdään tietotyötä. Onkin mielenkiintoista pohtia, kuinka paljon ja millaisia tietotyön muotoja jää löytämättä tilastoluokituksen jäykkyyksien vuoksi. (Vrt. Aro ym. 2021.)

Tietointensiivisiä organisaatioita ja tietotyötä (mm. Muller & Doloreux 2007, Vaillant 2012, Moisio 2018, Ojala & Pyöriä 2017, Henderson 2015) on tutkittu runsaasti, mutta maaseudun tietotalouteen keskittyvää tutkimusta tietotyöstä on tehty melko vähän parikymmentä vuotta sitten, 2000-luvun alkupuolella (Lemetyinen & Kahila 2003, Virkkala & Storhammar 2003, Virkkala & Storhammar 2004).

Tietotalouden kestävyyttä (sosiaalinen, taloudellinen ja ekologinen) ei ole akateemisessa kirjallisuudessa tutkittu, vaan pääpaino on ollut tietotalouden vaikutuksissa kestävään kehitykseen (Cantu Martinez 2017, Rezny ym. 2019). Myös tässä tutkimuksessa on otettu lähtökohdaksi vihreän siirtymän edellyttämä osaamis- ja tietoistumistason nosto, eli kestävä tietotalous on kestävää kehitystä edistävää tietotaloutta.

3. Monipaikkaisen ja paikkariippumattoman työn nykytila

Pendelöinti on melko yleistä Suomessa. Oman kotikunnan ulkopuolella työskentelee noin kolmasosa työllisistä, kun taas noin kymmenesosa käy töissä toisessa seutukunnassa. Kuntien välinen pendelöinti on suurinta erityisesti pääkaupunkiseutujen kuntien välillä, kaupunkiseutujen sisällä sekä suurten kaupunkien välillä (Rannanpää ym. 2022).

Suomi on ollut etätöiden johtomaita Euroopassa jo vuosia. Koronapandemia vauhditti kehitystä huimasti. Siinä missä vuonna 2018 säännöllisesti etätöitä teki 21 % ja satunnaisesti 14 % työllisistä (TEM 2019), vuonna 2021 25 % työllisistä työskenteli säännöllisesti kotona (14 % koko työajan, 11 % ainakin puolet työajasta) (Leskinen 2022). Eniten etätöitä tehtiin vuonna 2021 TOL-luokituksen mukaan toimialoilla J - Informaatio ja viestintä, K - Rahoitus- ja vakuutus toiminta, M - Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta sekä O - Julkinen hallinto ja maanpuolustus. Maakunnittain katsottuna eniten etätöitä tehtiin Uudellamaalla, jossa etätö oli yleisintä myös ennen koronapandemiaa. Uudellamaalla reilu kolmasosa työllisistä työskenteli kotoa säännöllisesti, kun taas Lapissa osuus oli vain noin 15 %. Koronapandemia vaikutti huomattavasti etätöiden yleistymiseen. Niissä maakunnissa, joissa etätö oli ollut harvinaisempaa (Pohjois-Karjala, Lappi ja Kainuu), etätö yleistyi eniten (Leskinen 2022).

On kuitenkin tärkeää huomata, että kaikkea työtä ei voi tehdä etänä. Mahdollisuudet etätöihin vaihtelevat eri alueilla elinkeinorakenteen, ammattirakenteen ja ammattiryhmien mukaan. Lisäksi organisaatioiden rakenne ja työkuultuuri saattavat rajoittaa etätöiden mahdollisuuksia (Heinonen & Saarimaa 2009). Parhaiten etätöihin soveltuvat korkean osaamisen tietotyö tai perinteinen tietotyö, joita voidaan tehdä digitaalisesti (ammattiryhmät johtaja, erityisasiantuntija, asiantuntija sekä toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijät). (Lönqvist ja Salorinne 2022.) Nordregion arvion mukaan 37 % pohjoismaisista töistä voisi teoriassa tehdä etänä (Randall & Norlén, 2022) ja Suomessa eniten etätöiden potentiaalia on Helsingissä, Espoossa, Tampereella ja Jyväskylässä (Randall ym. 2022). Suomalaisen tutkimuksen mukaan Helsingissä ja Espoossa etätöiden mahdollisuudet ovat ammattirakenteen ansiosta laajemmat kuin muissa maan suurimmissa kaupungeissa (Lönqvist ja Salorinne 2022).

Läsnätyötä ei itsessään tilastoida kuten ei hybridityötäkään, mutta etätötilastoista saadaan viitteitä näistäkin. Vuonna 2018 työllisistä noin kaksi kolmasosaa ei tehnyt etätöitä (TEM 2019), kun taas vuonna 2021 hieman yli puolet työllisistä ei tehnyt lainkaan etätöitä (Leskinen 2022). Hybridityötä tekevät loogisesti ne, jotka eivät tee kokonaan etätöitä eivätkä kokonaan läsnätyötä. Tilastokeskuksen mukaan hybridityötä teki vuonna 2021 noin 27 % työllisistä (työajasta ainakin puolet etätöissä 11 %, alle puolet 16 %) (Leskinen 2022).

Kokonaan paikkariippumattoman työn osuus on kasvussa, mutta tarkkoja tilastoja ei ole olemassa. Turun yliopiston tutkimuksen mukaan kokonaan paikkariippumatonta työtä tekevät yleisimmin 30-34-vuotiaat

asiantuntijatehtävissä, ylempinä toimihenkilöinä tai toimihenkilötehtävissä Helsingissä ja Uudellamaalla työskentelevät korkeakoulutetut (Kovalainen ym. 2021).

Monipaikkaisen ja paikkariippumattoman työn yleistyessä mahdollisuus myös maaseudulla tai maaseudulta tehtävään etätööhön on teoriassa kasvanut. Etätöitä tehdään kuitenkin Suomessa eniten kaupungeissa, tosin korona-aikana etätöitä on tehty myös runsaasti kaupunkien kehysalueilla ja kaupunkien läheisellä maaseudulla (Rannanpää ym. 2022).

4. Tietotalouden nykytila maaseudulla

Kirjallisuudessa tunnistettu tietotalouden kaupunkimaisuus näkyy selkeästi myös tilastoista. Nimittäin suurin osa tietotyöläisistä ja tietotyöpaikoista sijaitsee kaupunkialueilla, joilla tietotyön osuus työpaikoista on keskimääräistä suurempi (Aro & Ruokonen 2022). Tietotyötä leimaa keskittyminen sekä kaupunkialueille että niiden sisällä. Tietotyö on keskittynyt kaupunkialueilla etenkin suurimpiin kaupunkeihin ja näiden sisällä erityisesti sisemmille kaupunkialueille, joilla kasvavien tietotalojen (esim. IT) osuus on suuri.

Kaupunkien merkitys heijastuu myös maaseudulle: mitä lähempänä kaupunkia maaseutualue sijaitsee, sitä enemmän tietotyötä on, ja sen rakenne on samanlainen kuin läheisessä kaupungissa. Vastaavasti maakuntatasolla kaupunkien tietotyön heijastusvaikutus on havaittavissa suurten kaupunkien ympärille muodostuvina tietotyön kehinä. Kaupungeista katsoen syrjäisimmissä kunnissa tietotyö on selvästi vähäisintä.

Maakuntien välillä tietotyön tekemisessä on suuria eroja, jotka selittyvät erityisesti elinkeinorakenteella sekä korkeakoulujen läheisyydellä. Yleisesti ottaen maaseudun tietotalous on melko yksipuolista, sillä koulutuksen ja julkisten toimijoiden merkitys maaseudulla on suuri. Mitä lähemmäs kaupunkeja mennään, sitä monipuolisempi tietotalouden rakenne on (esim. rahoituspalvelut sekä hallinto- ja tukipalvelut liike-elämälle).

Osa maaseudun tietotyöstä jää piiloon TOL-2008-luokituksen vuoksi. Tarvittaisiin tietoa eri ammattien tietoisuudesta, jotta ei-tietotaloiksi laskettujen toimialojen (esim. teollisuus) sisällä tehtävä tietotalous näkyisi myös tilastoissa.

Hankkeessa toteutetun sähköisen kyselyn mukaan tietotalouden kehittämiseen tähtäävät toimet maaseudulla ovat pyrkineet monipuolistamaan maaseudun toimintoja ja elinkeinoja, kehittämään maaseudulle jo sijoittuvia yrityksiä sekä uudistamaan maaseudun elinkeinorakennetta. Toteutettujen kehittämistoimien kohderyhmät ovat ensisijaisesti alueella toimivat yritykset, alueen asukkaat sekä alueiden kehittäjät.

5. Tietotalouden tulevaisuus maaseudulla

Hankkeessa toteutetun sähköisen kyselyn mukaan maaseutualueiden tietotalouden näkökulmasta keskeisimmiksi toimialoiksi nähtiin matkailu- ja ravitsemuspalvelut, alkutuotanto ja valmistava teollisuus. Vastajat odottivat maaseudulle syntyvän tietotaloustyöpaikkoja seuraavan viiden vuoden aikana erityisesti tietojenkäsittelypalveluihin, konsultti- ja henkilöstöpalveluihin sekä mainos- ja markkinointipalveluihin. Vastajat näkivät, että keskeisimmät tietotalouden kehittämiseen liittyvät tarpeet maaseutualueiden näkökulmasta liittyvät tietoliikenneyhteyksiin, digiosaamiseen, monipaikkaisen asumisen mahdollistamiseen, yritysten houkutteluun sekä verkostoihin.

Useissa strategioissa (mm. kansallinen biotalousstrategia, ilmasto- ja energiastrategia, kiertotalousstrategia) maaseudulla on tärkeä rooli Suomen kestävyystavoitteiden saavuttamisessa. Samoin tietoisuudella ja digitaalisilla palveluilla on tunnistettu rooli näissä strategioissa. Sen sijaan maaseutuspesifiä, esimerkiksi biotalouden tuotantopalveluihin (mm. metsäsektori ja alkutuotanto) liittyvää, kehitystä ei ole visioitu maaseudun tietotalouden näkökulmasta.

6. Monipaikkaisen ja paikkariippumattoman tietotyön ohjauskeinot

Monipaikkaisuus, paikkariippumaton työ tai tietotalouden kehitys maaseudulla ei ole ollut minkään politiikan suoranaisena tavoitteena. Siinä missä muissa Pohjoismaissa on tunnistettavissa vahvempi omistajuus tematiikkaan kuntaprofiloinnin ja -markkinoinnin kautta, Suomessa ei ole vielä nähtävissä selkeää aktiivista (alueellista tai kansallista) kehittämisotetta monipaikkaisen tai paikkariippumattoman työn edistämiseen maaseudulla. Näin ollen suoria ohjauskeinoja niiden edistämiseen ei myöskään ole. Sen sijaan epäsuoria keinoja vaikuttaa näihin on tunnistettavissa (Rannanpää ym. 2022). Näissä keinon laajuus ja ohjauksen kohde vaihtelevat suuresti (esim. matkakulukorvaus ja työhuonevähennys ohjaavat työntekijöitä, TKI-rahoitus ja työaikalaki yrityksiä ja korkeakoulupolitiikka sekä alueellisen läsnäolon politiikka valtion toimijoita). Etätöihin ja paikkariippumattomaan työhön kuitenkin vaikuttavat myös huomattavasti yritysten omat käytännöt. Näin ollen ei olekaan mielekäästä tässä yhteydessä puhua ohjauskeinoista vaan keinoista, sillä ei ole yhtä toimijaa, joka voi selkeästi ohjata monipaikkaisen tai paikkariippumattoman tietotyön kehittymistä maaseudulla, erityisesti kun niiden lähtötaso ja kehittymisen edellytykset eivät ole samanlaisia erilaisilla maaseutualueilla.

Maaseudun monipaikkaisen ja paikkariippumattoman tietotyön tietopohja on vaillinainen niin tietotyön kuin monipaikkaisen ja paikkariippumattoman työn osalta. **Sekä tietotyön että monipaikkaisen ja paikkariippumattoman työn tilastointia tulee kehittää kansallisella tasolla.** Tietopohjan tulee olla kattava, jotta ilmiön tunnettuus paranee ja päätöksenteon tietopohja laajenee. Tietotyön kokonaiskuvan lisäksi tarvitaan nykyistä tarkempaa tietoa erityisesti siitä, mikä juuri maaseudulla on erityistä, jotta kehittämistoimia on mahdollista suunnata vaikuttavasti ja oikeisiin kohteisiin.

Maaseudun monipaikkaisen ja paikkariippumattoman tietotyön kehittämisen konseptuaalisena haasteena on, että se liittyy sekä elinkeinoihin, tietotyöläisiin että maaseudun houkuttelevuuteen työn tekemisen ja asumisen paikkana. Ilmiö on vaikeasti jäsennettävissä, sillä niin yritykset, työpaikat kuin tietotyötä tekevät ihmiset voivat olla monipaikkaisia. Selkeyden vuoksi konsepti on hyvä jaotella osiin ja tarkastella niiden perusedellytyksiä. Taulukossa 2 on lueteltu kirjallisuuden kautta tunnistettuja edellytyksiä tietotyölle, tietotyöpaikoille sekä monipaikkaiselle ja paikkariippumattomalle työlle.

Kuva 2. Tietotyön, tietotyöpaikkojen sekä monipaikkaisen ja paikkariippumattoman työn edellytykset

Tietotyö	Tietotyöpaikat	Monipaikkainen ja paikkariippumaton työ
<ul style="list-style-type: none"> • Luotettavat tietoliikenneyhteydet • Koulutus ja osaaminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Elinkeinorakenne • Ammattirakenne • Osaava työvoima • Tietointensiiviset yritykset • Verkostot tutkimus- ja innovaatiotoiminnan kanssa 	<ul style="list-style-type: none"> • Sujuvat liikenneyhteydet • Luotettavat tietoliikenneyhteydet • Soveltuvat sähköiset ohjelmistot ja työkalut • Etätyötilat tai työskentelytilat • Työpaikkojen käytänteet

Monipaikkaisen tai paikkariippumattoman tietotyön perusedellytykset maaseudulla liittyvät yleisesti infrastruktuuriin, elinkeinoihin ja työpaikan käytäntöihin. Tarvitaan nimittäin **sujuvia tietoliikenneyhteyksiä**, jotta tietotyön tekeminen on yleensä mahdollista. Myös **työpiste**, oli se sitten etätyöhubissa, alueellisessa toimistossa, kotona tai muualla on tarpeellinen. Tarvitaan myös **tietotyöpaikkoja - joko pendelöintimatkan päässä, maaseutualueilla tai kokonaan paikkariippumattomia työpaikkoja**. Näihin vaikuttavat huomattavasti maaseutualueiden sijainti, houkuttelevuus ja liikenneyhteydet, mutta myös alueen elinkeinorakenne, ammattirakenne, elinkeinon tietotaloustumisen taso sekä työpaikkojen joustavat käytänteet etätyön tai paikkariippumattoman työn tekemiseen. Tässä julkisilla toimijoilla on mahdollisuuksia osoittaa johtajuutta monipaikkaisen ja paikkariippumattoman työn (ja rekrytoinnin) kehittämisessä edistämällä paikkariippumattomuutta niissä työtehtävissä, joissa se on mahdollista.

Monipaikkaisen ja paikkariippumattoman tietotyön kivijalkana on **infrastruktuuri**, sekä sen riittävyys että toimivuus. Ilman toimivia **liikenne- ja erityisesti tietoliikenneyhteyksiä** eivät tietotyön perusedellytykset täyty. Maaseudun elinvoiman kannalta on kriittistä, että maaseutualueiden infrastruktuuriin kohdistuvat valtiolliset investoinnit ovat näkyvästi esillä. Tietotyön luonteen takia tietoliikenneyhteydet ovat merkittävässä asemassa maaseudun tietotyön kannalta. Esimerkiksi valokuidun saatavuudella maaseutualueilla on positiivinen vaikutus maaseutualueiden elinvoimaisuuteen ja väestönkehitykseen (Hirvonen ym. 2020). Tämän lisäksi ilman toimivia tietoliikenneyhteyksiä, kuten laajakaista- tai valokuituyhteyttä vapaa-ajan asunnolle tai mökille, on tietotyön tekeminen äärimmäisen hankalaa. Lisäksi tietoliikenneyhteyksillä on merkittävä rooli ns. perinteisten alojen muutoksessa yhä tietointensiivisempään suuntaan.

Kunnossa olevat liikenneyhteydet sekä **palvelurakenne** ovat tärkeässä asemassa monipaikkaisille ja paikkariippumattomille työntekijöille, sillä kriittisten palveluiden, kuten vähittäistavarakauppa, ruokailu ym., tarve on myös monipaikkaisille tietotyöläisille alati merkittävä. Viime vuosina myös etätyötilat, co-working hubit sekä muut toimitilat ovat nousseet alueiden vetovoimatekijöitä lisääviksi asioiksi. Kaiken pohjalla näyttää kuitenkin olevan **saavutettavuus**. Maaseutualueet eivät voi houkuttaa saati saada alueellensa monipaikkaisia tai paikkariippumattomia tietotyöläisiä ilman, että kyseessä oleva alue on saavutettavissa. Toimiva ja ylläpidetty liikenneinfrastruktuuri on maaseudun elinvoimaisuuden kannalta erittäin merkittävässä roolissa.

Maaseudun monipaikkaista ja paikkariippumatonta tietotyötä voidaan kehittää joko eksogeenisesti eli ulkopuolelta tulevien tekijöiden tai endogeenisesti eli sisäsyntyisten tekijöiden kautta. Endogeeninen kehitys painottaa paikallisia resursseja ja innovaatioita sekä yhteistä kehittämisenäkemyksiä. Alueen kehityskapasiteettia vahvistamalla voidaan tukea endogeenistä kehittämistä (Sotarauta 2018).

Yksinkertaisimmillaan maaseudun monipaikkaista ja paikkariippumatonta tietotyötä voidaan tukea eksogeenisesti houkuttelemalla maaseudulle tietotyöläisiä asukkaiksi ja etä- tai hybridityöläisiksi tai edistämällä maaseutuyritysten paikkariippumatonta rekrytointia tai etätyökäytäntöjä. Näillä tavoilla maaseudulle saataisiin lisää tietotyöläisiä tai maaseudun yrityksille ja organisaatioille tietotyöhön liittyvää osaamista. Eksogeenisiin tekijöihin voidaan lukea myös yleiset työelämään liittyvät muutokset ja vaatimukset, esimerkiksi työaikalaki sekä työelämään liittyvät muut lait ja strategiat, kuten etätyöstrategia. **Maaseudun monipaikkaisen ja paikkariippumattoman tietotyön endogeeninen kehittäminen puolestaan perustuu maaseudun elinkeinorakenteen kehitykseen ja tietotaloustumiseen, tietotalousyritysten perustamiseen, maaseudun TKI-rahoitukseen sekä maaseudun elinkeinojen kytkeytymiseen osaksi TKI-toimintaa ja innovaatioekosysteemejä.** Maaseudun kestävä tietotalouden kehittäminen sen sijaan vaatisi maaseutuspesifien, kestävyyskysymyksiin liittyvien, biotalousalojen klustereiden, tutkimuksen ja TKI-rahoituksen johdonmukaista kehittämistä siten, että kehitystyötä tehtäisiin maaseudun lähtökohdista käsin, myös maaseudulla.

Monipaikkaisen ja paikkariippumattoman tietotyön vaikuttava kehittäminen edellyttää kunnilta ja alueilta nykyistä parempaa monipaikkaisuuden ja tietotalouden ymmärrystä ja tähän liittyen strategisten valintojen tekemistä. Etätyötä voitaisiin pyrkiä edistämään esimerkiksi tietyillä valituilla alueellisesti vahvoilla sektoreilla tai yhdistää tiettyyn kehittämismentaliteettiin kuten älykkääseen sopeutumiseen. Myös kansallinen linja tai näkemys etätyön, monipaikkaisen työn ja paikkariippumattoman työn kehittämiseen selkeyttäisi kehittämistoimien suuntaamista ja muotoilua. Tällainen näkemys voisi realisoitua esimerkiksi kansallisen poikkihallinnollisen etätyöstrategian muodossa, kuten Irlannissa on tehty (Government of Ireland 2021 a). Käytännön kehittämisen kannalta olisi hyödyllistä, että kehittämisideoita, hyviä käytäntöjä ja peruskäsitteistöä koottaisiin yhteen paikkaan helposti omaksuttavaan muotoon esimerkiksi opaskirjaksi tai verkkoalustalle. Irlannin Right to Request Remote -lakiehdotusta (Government of Ireland 2021 b) mukaillen myös **työntekijän oikeutta etätyön tekemiseen tulisi edistää, ja etätyöhön ja paikkariippumattomaan työhön liittyviä oikeudellisia kysymyksiä (esim. etätyön vakuutukset, työsopimukset ja -ehdot ja tietoturva) tulisi selventää kansallisella tasolla.** Kansallisen etätyöstrategian toimenpiteitä voitaisiin sisällyttää osittain esimerkiksi työympäristöjen, toimintatapojen ja palvelujen kehittämisen kokonaisuuteen (Työ 2.0). Kansallinen etätyöstrategia tukisi täten myös valtion palveluiden saatavuuden ja toimintojen sijoittamisen perusteista annetun lain sekä Digikompassin eli Suomen digitalisaatiokehityksen tavoitteiden toimeenpanoa. Se tukisi myös joustavampia työmarkkinaratkaisuja, mikä parantaisi työvoiman saatavuutta ja kohtaantoa.

7. Lähteet

- Aro, R. Kangas, E. Manu, S. Rannanpää, S. & Siltanen, K. (2021) Tilastokatsaus naisten tietotyöstä maaseudulla. MDI Public Oy. Saatavilla: <https://www.mdi.fi/content/uploads/tilastokatsaus-uuttu-mdi-201221.pdf>
- Aro, R. ja Ruokonen, H. (2022) Tietotyö maaseutualueilla. Mitä kertovat tilastot? MDI Public Oy. Saatavilla: <https://www.mdi.fi/wp-content/uploads/2022/05/matti-tilastokatsaus-mdi.pdf>
- Cantu-Martinez, Pedro César. Sustainable knowledge-based economy. *Economía y Sociedad*. 2017, vol.22, n.51, pp.71-83.
- Government of Ireland (2021 a). Making remote work - National remote work strategy. Government of Ireland, Department of Enterprise, Trade and Employment. <https://enterprise.gov.ie/en/Publications/Publication-files/Making-Remote-Work.pdf>
- Government of Ireland (2021 b), Right to Request Remote Work Bill 2021 <https://www.gov.ie/en/publication/64d83-right-to-request-remote-work-bill-2021/>
- Hannonen, O. In search of a digital nomad: defining the phenomenon. *Inf Technol Tourism* 22, 335-353 (2020). <https://doi.org/10.1007/s40558-020-00177-z>
- Haukkala, T. (2011). Monipaikkaisuus - ilmiö ja tulevaisuus. Sitran selvityksiä 54. Sitra, Helsinki.
- Koivunen, T., Otonkorpi-Lehtoranta, K., Leinonen, M., Heiskanen, T. & Korvajärvi, P. (2018) Uuden työn sukupuolistavat käytännöt ja sopimisen muodot. Työraportteja 100/2018. Tampereen yliopisto.
- Hirvonen, T. Kahila, P. Kurvinen, A. Lehtonen, O. & Sinerma, J. (2020) Maaseudun valokuituinvestoinnit - Selvitys maaseudun valokuiturakentamisen tilanteesta ja toteutusmalleista sekä valokuidun saatavuuden vaikutuksesta väestönkehitykseen. Kuntaliitto.
- Koste, O. Lehtovuori, P. Neuvonen, A. & Schmidt-Thome, K. (2020) Miksi Suomen kaupungistuminen jatkuu? Argumentteja keskusteluun Suomen kaupungistumisen syistä 2020-luvulla.
- Kotavaara, O. Lehtonen, O. Alasalmi, J. Huovari, J. & Kotavaara, N. (2020). Alueiden välinen työssäkäynti ja työperäinen monipaikkainen asuminen Suomessa - merkitykselliset vai marginaaliset virrat? Alue ja ympäristö Vol 49 Nro 1 (2020). Saatavilla: <https://aluejaymparisto.journal.fi/article/download/85160/54065>
- Kovalainen A., Poutanen, S. ja Arvonen, J. Covid-19, luottamus ja digitalisaatio. Tutkimus etätyöstä ja sen järjestymisestä Suomessa keväällä ja syksyllä 2020. Turun yliopisto 2021
- Kuhmonen, T. Kumpulainen, K. Lehtonen, O. Luoto, I. Lyytimäki, J. Matthies, A. Moisio, S. Sinevaara-Niskanen, H. Teräs, J. Vihinen, H. (2020). Maaseutu kestävyysmurroksen tuulenhalkojaksi.
- Lehtonen, O. (2019). Monipaikkaisuus on vastakaupungistumista. Teoksessa: Kohti dialogia, vapaa-ajan asuminen Etelä-Savon voimavaraksi. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. Raportteja 198.
- Lehtonen, O. & Vihinen, H. (2020). Kohti kestävää monipaikkaista yhteiskuntaa. Maaseutututkimus, Finnish Journal of Rural Studies 1/2020.

Lemetyinen, T. (2002). Tietotyöyritysten hajautuminen maaseudulle. Siirtolaisuus - Migration 3/2002.

Leskinen, T. Etätyö lisääntyi useimmilla toimialoilla, maakunnissa palattiin lähityöhön 1.4.2022. Tilastokeskus, Tieto ja trendit <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2022/etatyo-lisaantyi-useimmilla-toimialoilla-maakunnissa-palattiin-lahityohon/>

Lundvall, B. & Borras, S. (1998). The Globalising Learning Economy: Implications for Innovation Policy. European Commission.

Lyly-Yrjänäinen, M. (2018) Työolobarometri 2018. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2019:51.

Lönnqvist, H. & Salorinne, M. (2022). Etätyötä jatkossakin - mutta kenelle ja missä? Kvartti 1/2022. Saatavilla: <https://www.kvartti.fi/fi/artikkelit/etatyota-jatkossakin-mutta-kenelle-ja-missa>

MDI Public , Väestöennuste 2022

Moisio, Sami. 2018. Geopolitics of the knowledge-based economy. Routledge, London & New York.

Moisio, S., (2021), Uudenmaan aluekehitys keskipitkällä aikajänteellä: yhtenäinen vai pitkälle eriytynyt maakunta? Teoksessa Uudenmaan tulevaisuuskirja: Polkuja vuoteen 2050. Tuomi, R. & Jokelin, J. (toim.). Helsinki: Uudenmaan liitto, s. 208-212

Ojala, S. Pyöriä, P. & Nätti, J. (2017). Palkkatyön laatu 1980-luvulta 2010-luvulle. Teoksessa: Michelsen, T. Reijula, K. Ala-Mursula, L. & Räsänen, K. & Uitti, J. (toim.): Työelämän perustietoa. Duodecim.

Randall, L., & Norlén, G. (2022). Working from home. In *State of the Nordic Region 2022*. Nordregio. <https://pub.nordregio.org/snr22/#97746>

Randall, L, Jensen, T., and Vasilevskaya, A. Local and regional experiences of remote work and multilocality. Nordregio reports 2022:3. Saatavilla <http://doi.org/10.6027/R2022:4.1403-2503>

Randall, L., Ormstrup Vestergård, L., Rohrer, L., Huynh, D., Lidmo, J., Stjernberg, M., Weber, R., Sigurjonsdottir, H., Guðmundsdóttir, H., Kivi, L. Remote work: Effects on Nordic people, places and planning 2021-2024. Nordregio report 2022:3. DOI: <http://doi.org/10.6027/R2022:3.1403-2503>

Rannanpää, S., Antikainen, J., Aro, R., Huttunen, J., Hovi, S., Pitkänen, K., Strandell, A., Nurmio, K., Rehunen, A., Vihinen, H., Lehtonen, O., Muilu, T., Weckroth, M. (2022). Monipaikkaisuus - nykytila, tulevaisuus ja kestävyys, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:9 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-150-6>

Raun, J., Rantanen, M., Järv, O. Okkonen, P., Laaksonen, I., Hyyryläinen, T. Monipaikkaisen asumisen rytmit Etelä-Savossa - Sähkökulutustiedot vapaa-ajanasuntojen käytön analysoinnissa. Helsingin yliopisto Ruralia-Instituutti. Raportteja 222. Saatavilla: <http://hdl.handle.net/10138/350786>

Rezny, L.; Buchanan White, J; and Maresova, P. The knowledge economy: Key to sustainable development? Structural Change and Economic Dynamics, Volume 51, 2019, Pages 291-300, ISSN 0954-349X, <https://doi.org/10.1016/j.strueco.2019.02.003>

Ritsilä, J. & Ovaskainen, M. (2001). Elektronisen liiketoiminnan tulevaisuus: Proaktiivisuus palkitaan. *Economic trends* 2001: 2, s. 33-37.

- Ruokonen, H. (2023). Kolme (tulevaisuus)kuvaa tietotaloudesta ja paikkariippumattomasta työstä maaseudulla. MDI Working Paper 2023:1. Saatavilla: <https://www.mdi.fi/wp-content/uploads/2023/01/MATTI-tulevaisuuskuvat-workingpaper-20.12.2022.pdf>
- Shearmur, R., Doloreux, D. (2021). The geography of knowledge revisited: geographies of KIBS use by a new rural industry. *Regional Studies*, 0(0), 1-13. <https://doi.org/10.1080/00343404.2020.1800628>
- Sinerma, J., Manu, S., Rannanpää, S., Teräs, J., Turunen, E. (2022) Monipaikkainen ja paikkariippumaton tietotyö erilaisilla maaseuduilla. MDI Working paper 2022:1. Saatavilla: <https://www.mdi.fi/wp-content/uploads/2022/12/MDI-working-paper-2022-1-matti.pdf>
- Sotarauta, M. (2018). Aluekehittämisajattelun muutos, peruskäsitteet ja kevyt avaus tulevaan. Sente työraportteja 41/2018. Johtamiskorkeakoulu. Tampereen yliopisto.
- Suutari, T. (2009). Tietotyö maaseudun toimintaympäristössä. Teoksessa: Uusiutuva vanha kauppala. Alue- ja kuntatutkimuskeskus Spatia. Raportteja 4/2009.
- Virkkala, S. & Storhammar, E. (2003). Maaseutuyritysten innovaatioprosessit: kaupungin ja maaseudun vuorovaikutuksen näkökulma. Jyväskylän yliopisto. Julkaisu 153.
- Virkkala, S. & Storhammar, E. (2004). Maaseutu tietotaloudessa - Innovaationäkökulma kaupungin ja maaseudun vuorovaikutukseen. *Maaseudun uusi aika*, 12(3/2004), 5-25.
- Teräs, J. ja Turunen, E. (2022) Paikkariippumaton tietotyö: kokemuksia ja oppeja Pohjoismaista. MDI Working Paper 2022:2. Saatavilla: <https://www.mdi.fi/wp-content/uploads/2023/01/MATTI-pohjoismainen-benchmark-working-paper-14.12.2022-edit-ak.pdf>
- Tilastokeskus, määritelmät <https://www.stat.fi/meta/kas/etatyo.html>
- Suunta paikkariippumattomaan työhön ja entistä parempaan alueelliseen läsnäoloon. Selvityshenkilö Tytti Määtän loppuraportti. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2020:19, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-515-7>
- Pauliina Pekonen, Hannu Mäkikangas, Heljä Franssila ja Jaana Salmi. Mitä lisääntyvä monipaikkaisuus meille mahdollistaa? Valtiovarainministeriön blogi. Julkaistu 21.3.2021. Saatavilla: <https://valtioneuvosto.fi/-/10623/mita-lisaantyva-monipaikkaisuus-meille-mahdollistaa->